

Mitjans de comunicació social i drets humans

Jordi Bonet Pérez

P07/03049/02237

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. La funció social de la informació i la responsabilitat social dels mitjans de comunicació social	7
1.1. La funció social dels mitjans de comunicació social	7
1.1.1. La informació com a necessitat social	7
1.1.2. Els mitjans de comunicació social compleixen una funció social	8
1.1.3. Els mitjans de comunicació social i l'exercici de la seva funció social	9
1.2. La posició jurídica dels mitjans de comunicació social davant les seves responsabilitats socials	12
1.2.1. Els postulats juridicopolítics	12
1.2.2. L'exigència de la seva responsabilitat social	14
2. La informació sobre drets humans	17
2.1. El foment del respecte als drets humans	18
2.2. La informació i denúncia sobre la situació dels drets humans ...	19
2.2.1. La cobertura informativa	19
2.2.2. Elements de valoració crítica	22
3. El respecte dels drets humans de les persones en el procés comunicatiu	25
3.1. Drets humans i límits de la difusió informativa	25
3.2. Drets humans i deontologia professional	27
3.3. Exigències deontològiques i respecte als drets humans dins de l'activitat informativa	28
4. La incidència de les tecnologies de la informació i de la comunicació en la funció social de la informació	32
4.1. La xarxa d'Internet i la informació	33
4.2. Continguts informatius en la xarxa d'Internet i drets humans ..	36
Resum	39
Activitats	41
Exercicis d'autoavaluació	41

Solucionari.....	43
Glossari.....	44
Bibliografia.....	46

Introducció

És difícil negar la importància de la informació com a instrument de desenvolupament i cohesió socials i també dels mitjans de comunicació social com a principals garants de la cobertura de les necessitats informatives dels membres de qualsevol societat humana.

I per això si es pretén realitzar una aproximació als avenços en l'àmbit de la promoció i protecció dels drets humans, i també a les seves deficiències, resulta indispensable oferir almenys una visió general de la contribució que els **mitjans de comunicació social** poden oferir a la **promoció i al respecte efectiu dels drets humans**; aquest és l'objecte del present mòdul didàctic.

Dins d'aquest mòdul didàctic, procurarem discórrer sobre els vectors de la qüestió següents:

- 1) La descripció de la relació entre la funció social de la informació i la responsabilitat social dels mitjans de comunicació social.
- 2) L'anàlisi consecutiva dels principals paràmetres de la informació sobre drets humans en els mitjans de comunicació social.
- 3) El respecte dels drets humans de les persones en el procés comunicatiu.
- 4) La incidència de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació en la funció social de la informació.

Objectius

Una vegada finalitzat l'estudi del present mòdul didàctic centrat en la contribució dels mitjans de comunicació social a la promoció i al respecte efectiu dels drets humans, estareu en condicions de fer el següent:

- 1.** Reflexionar críticament sobre la incidència dels mitjans de comunicació social en la societat.
- 2.** Contextualitzar les seves activitats en matèria de promoció i protecció dels drets humans.
- 3.** Analitzar i valorar críticament com els mitjans de comunicació social informen sobre els problemes relatius a la promoció i la protecció dels drets humans.
- 4.** Analitzar i valorar críticament el respecte dels drets humans per part dels mitjans de comunicació social a l'exercici de la seva activitat professional.

1. La funció social de la informació i la responsabilitat social dels mitjans de comunicació social

Encara que no es vulgui fer una descripció de les teories i els models que intenten explicar la incidència dels mitjans de comunicació social en la vida col·lectiva, no està de més deixar constància d'algunes idees bàsiques relatives a la funció social dels mitjans de comunicació social i la posició jurídica dels mitjans de comunicació social davant de les seves responsabilitats socials.

Aquestes idees bàsiques us permetran reflexionar críticament sobre els mitjans de comunicació social i la construcció de les societats humanes actuals.

- En quina mesura coincideixen la realitat i l'haver de ser dels mitjans de comunicació social?
- Hi poden confiar realment els que busquen veracitat i objectivitat?

1.1. La funció social dels mitjans de comunicació social

Els mitjans de comunicació social són responsables socialment a causa dels fets següents:

- La informació és una necessitat social.
- Els mitjans de comunicació social compleixen una funció social.

1.1.1. La informació com a necessitat social

La informació és un vehicle de **cohesió social** entre els membres de la col·lectivitat, ja que:

- Afavoreix la construcció de vincles de solidaritat comunitaris.
- Contribueix a la formació d'una opinió pública conscient sobre els assumptes públics.
- En teoria, potencia la participació en el desitjable debat social previ a l'adopció de les decisions socials per mitjà dels procediments polítics preestablerts.

La informació adequada hauria de facilitar, davant de qualsevol aspecte d'interès públic, el coneixement, el plantejament i la discussió de les **diferents veus i posicions** dels sectors socials en presència, alhora que hauria de coadjuvar a la delimitació discursiva dels valors i interessos socials predominants.

La transmissió d'una informació adequada és, doncs, una necessitat social en la mesura que compleix una doble funció social: serveix al dret a saber de tots els seus integrants i és un instrument per a la seva formació i educació.

Sobre això, Ballester Brage (1999) vincula la noció de necessitat social amb la d'estructura normativa.

"La noción de *necesidad* [social] no está determinada únicamente, a pesar de las apariencias, por hechos, sino que también es producto de la estructura normativa de la sociedad. Ello quiere decir que no es sólo un conjunto de hechos lo que define las necesidades, sino la valoración, la mediación normativa de esos hechos que lleva a cabo el conjunto de las normas vigentes en una sociedad al atribuir un significado y unas consecuencias a ciertos hechos."

L. Ballester Brage (1999, pàg. 174)

Lectura complementària

Podeu aprofundir aquests conceptes a: L. Ballester Brage (1999). *Las necesidades sociales. Teorías y conceptos básicos*. Madrid: Síntesis.

La informació, entesa així, s'erigeix en un **bé social**; afirmació que obre l'interrogant de si la societat rep avui una informació que compleixi realment i efectivament la seva funció social –és a dir, si hi ha una **informació adequada**: veraç, suficient i plural.

1.1.2. Els mitjans de comunicació social compleixen una funció social

Si la informació és una necessitat social, és lògic pensar que els mitjans de comunicació social desenvolupen una funció social. Tal afirmació planteja **qüestions d'índole sociopolítica**, que, indefectiblement, es reflecteixen en l'àmbit del dret:

- La determinació de la posició jurídica –drets i obligacions– de les persones com a participants del procés comunicatiu.
- La delimitació de l'abast de la intervenció de les autoritats públiques com a garants de la funció social dels fluxos d'informació circulants.

Sobre aquest punt en particular és necessari indicar el següent:

1) Tot ordenament jurídic estatal, i fins i tot el Dret internacional, disposa d'un conjunt de normes jurídiques vigents que volen reglamentar els processos informatius: el **dret de la informació**.

El dret de la informació

Les normes que integren el dret de la informació es caracteritzen:

- a) Per la seva diferent procedència: administrativa, constitucional, penal, civil i mercantil.
- b) Per reglamentar aspectes molt diferents del procés comunicatiu, des de la constitució de les empreses informatives fins als límits de la llibertat d'expressió dels professionals de la informació.

2) L'especial **responsabilitat social** que assumeixen els mitjans de comunicació social com a conseqüència de la seva funció social es compensa correlativament amb una **posició social i jurídica de privilegi**.

3) El dret es preocupa de compondre un balanç socialment admissible entre la responsabilitat social i l'estatus social privilegiat dels mitjans de comunicació social; almenys pretén aclarir les regles bàsiques de comportament dels diferents actors del procés informatiu –inclosos els mitjans de comunicació social– i perfilar els paràmetres elementals de l'imprescindible equilibri d'interessos.

1.1.3. Els mitjans de comunicació social i l'exercici de la seva funció social

L'anàlisi crítica de la realitat actual mostra com els mitjans de comunicació social troben greus dificultats per a exercir de manera adequada la seva funció social.

Almenys, hi ha tres aspectes sobre els quals val la pena detenir-nos.

1) L'objecte de la informació

En societats complexes i internament heterogènies, i molt particularment en els estats democràtics, la necessitat social d'informació determina que el seu **contingut excedeixi** de la pura i simple transmissió de les **notícies d'actualitat** –sense perjudici que es trobin en el fonament de l'activitat informativa.

En aquest sentit, Martínez Albertos (1981) la defineix com a:

"[un] hecho verdadero, inédito y actual, de interés general, que se comunica a un público que puede considerarse masivo, una vez que se ha recogido, interpretado y valorado."

J. L. Martínez Albertos (1981, pàg. 37)

Segons l'Informe McBride, afavorit per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació i la Cultura (Unesco), l'objecte de la informació comprèn:

Lectura complementària

Per a ampliar aquest tema, consulteu el llibre següent: **J. L. Martínez Albertos** (1981). *La información en una sociedad industrial -Función social de los mass-media en el universo democrático*. Madrid: Tecnos.

"[...] noticias, datos, hechos, opiniones, comentarios y mensajes necesarios para entender de un modo inteligente las situaciones individuales, colectivas, nacionales e internacionales y para estar en condiciones de tomar las medidas pertinentes".

Informe McBride (1980, pàg. 37)

Aquesta extensió de l'objecte de la informació, unida als condicionants del seu acompliment –siguin estructurals o conjunturals–, pot suscitar una sèrie d'incògnites sobre la capacitat real dels mitjans de comunicació social per a assumir la seva responsabilitat social.

2) La delimitació de la funció social dels mitjans de comunicació social

Els mitjans de comunicació social, actualment, porten a terme altres activitats a més de l'estrictament relacionada amb la informació d'actualitat.

En primer terme, els mitjans de comunicació social –i, molt particularment, els audiovisuals– exerceixen una activitat d'**entreteniment**.

La prestació d'aquest tipus de serveis es pot considerar avui com una necessitat social; és a dir, l'ésser humà necessita activitats per a gaudir del seu temps lliure o de lleure. Però, més enllà de discutir sobre la qualitat de l'entreteniment audiovisual existent, el que es pot qüestionar és la repercussió de l'activitat d'entreteniment respecte de l'activitat de difusió d'informació.

La competència entre operadors informatius, la lluita per les audiències o les quotes de difusió, o el predomini dels criteris comercials sobre els informatius, són factors que poden contribuir, com assenyala Ignacio Ramonet (2000), a l'**espectacularització de la informació**.

És interessant reflexionar sobre l'afirmació següent d'Ignacio Ramonet.

"Cada vez con mayor frecuencia, hay periodistas que no dudan en manipular una noticia para dotarla de una fuerza, un aspecto espectacular o una conclusión que tal vez no tendría de otro modo, falsear un reportaje «travestizando» alguno de sus elementos, o presentando como realidad una situación que procede de la imaginación del periodista, de sus suposiciones o de observaciones no contrastadas."

I. Ramonet (2000, pàg. 23)

En segon terme, les empreses informatives mostren una elevada dependència de la **publicitat**. La difusió de publicitat tampoc no altera *per se* el discurs de fons sobre la funció social dels mitjans de comunicació social: la publicitat, al cap i a la fi, és informació.

No obstant això, pel seu contingut i forma –es defuig la discussió sobre el volum assolit per la publicitat–, la publicitat tendeix a veure distorsionada la seva dimensió informativa, oferint una percepció no sempre veraç dels productes i serveis publicitats.

Lectura complementària

Comisión Internacional para el Estudio de los Problemas de la Comunicación (1980). *Un solo mundo, voces múltiples.* Informe de la CIPPC (Informe McBride). Mèxic: Fondo Económico/Unesco.

La divulgació de la informació

La recerca de l'impacte i la sorpresa de manera que la divulgació de la informació es converteixi en un entreteniment, pot anar en detriment de la veracitat i del rigor informatius inherents a una informació adequada.

Lectura complementària

Per a aprofundir en la relació entre informació i entreteniment consulteu: **I. Ramonet (2000).** *La golosina visual.* Barcelona: Temas de Debate.

Així mateix, potencia, de manera expressa o subliminar, una percepció de la **imatge** de l'ésser humà i dels valors socials **molt esbiaixada** ideològicament i culturalment.

Fins i tot autors com Williams (1978) destaquen la presència creixent d'un "estilo de comunicació informativa" que:

"[...] desarrollado para la venta de productos comerciales, se ha apoderado en gran parte de la presentación de noticias y opiniones."

R. Williams (1978, pàg. 90)

Finalment, els mitjans de comunicació social poden actuar com a instruments de **propaganda política**. Sempre que els mitjans de comunicació social reflecteixin de manera adequada el pluralisme polític i social existents això no resulta tampoc per si mateix negatiu.

Emperò, hi ha factors que propicien la **instrumentalització de la informació** des de o per mitjà dels mitjans de comunicació social a favor de determinades ideologies i grups polítics.

3) Els condicionants de l'exercici de la funció social d'informació

Sense voluntat de ser exhaustius, es poden indicar com alguns dels condicionants principals:

a) El **desenvolupament tecnològic** i els canvis tecnològics, que han incrementat els costos financers de les empreses periodístiques i transformat l'estructura econòmica dels mitjans de comunicació social (per exemple, incrementant la dependència de la publicitat).

b) L'increment de la competència empresarial dins del mode de producció capitalista, que representa que la informació sigui tractada prioritàriament des de l'òptica del mercat i no de la seva funció social –**mercantilització de la informació**.

c) Les exigències plantejades a l'empresa periodística actual, que han provocat el pas de la titularitat de la propietat dels mitjans de comunicació social de persones directament vinculades a l'activitat informativa a empreses informatives o **grups empresarials de més escala**. Això comporta una gestió empresarial basada en criteris econòmics i la conversió de la informació en un producte sotmès a les lleis de mercat.

d) La **concentració horitzontal i vertical** de les empreses informatives –en aquest segon cas, agregant-se les empreses informatives a grups empresarials aliens a la informació: les perceptibles tendències oligopòliques i monopolistes poden qüestionar i amenaçar el pluralisme informatiu necessari.

Lectura complementària

Per a ampliar la informació sobre aquesta temàtica, llegiu el llibre següent: **R. Williams (1978). Los medios de comunicación social** (3a. ed.). Barcelona: Península.

Instrumentalització de la informació

Alguns factors de la instrumentalització de la informació són la temptació que comporta la presència de mitjans de comunicació social de titularitat pública, la concentració d'empreses en el sector i la titularitat empresarial dels mitjans de comunicació social, o bé l'homogeneïtat de continguts a la qual apunta la mercantilització de la informació.

- e) La concreció dels límits de la intervenció estatal en el mercat informatiu i el debat sobre el paper dels mitjans de comunicació social de titularitat estatal.
- f) La **transnacionalització** dels processos informatius, que promou tant l'homogeneïtzació dels continguts informatius com el domini del mercat informatiu mundial per un nombre reduït d'empreses transnacionals amb interessos en el sector.
- g) L'aparició de la xarxa d'Internet, alhora com a complement –obert fins i tot al seu ús pels mitjans de comunicació social– i àmbit de competència directa dels mitjans de comunicació social que han emprat els suports tradicionals.
- h) La intrínseca dificultat pràctica de conciliar **llibertat i responsabilitat**, i també la mateixa inèrcia derivada d'aquest estatus social i jurídic, que comporta l'assumpció d'un **poder social rellevant** –encarnat en la tòpica expressió de l'existència d'un quart poder.

1.2. La posició jurídica dels mitjans de comunicació social davant les seves responsabilitats socials

El tractament jurídic dels mitjans de comunicació social a les constitucions i legislacions estatals modernes –particularment, en els estats democràtics– tendeix a atribuir als mitjans de comunicació i a les persones professionalment dedicades a la difusió d'informació un **estatus jurídic privilegiat, que garanteixi** la seva llibertat d'acció informativa.

Els mitjans de comunicació social són reconeguts com a institucions socials al servei de la societat.

Exemple

En aquest sentit, el Tribunal Europeu de Drets Humans ha indicat que la tasca primordial dels mitjans de comunicació social i el fonament dels seus deures i responsabilitats és la comunicació d'informacions i idees d'interès públic. (STEDH, assumpte *Sunday Times*, sentència de 26 d'abril de 1979. *Sèrie A*, 30, paràgraf 65).

1.2.1. Els postulats juridicopolítics

Malgrat haver experimentat variacions importants com a conseqüència de l'evolució del pensament constitucional i de les necessitats socials, els postulats juridicopolítics heretats de la **tradició constitucional liberal** encara sembla que estiguin vigents.

El fonament juridicopolític de la posició jurídica dels mitjans de comunicació social es troba en el principi de la llibertat d'informació –concepte que, en bona mesura, trasllada a la nova realitat informativa la tradicional llibertat de premsa.

Els postulats juridicopolítics més rellevants són els que presentem a continuació.

1) La llibertat d'informació és un dret de la persona humana del qual es deriven tres **facultats jurídiques** que tenen com a objecte la informació i les idees: difondre, buscar i rebre.

Sobre això, la Declaració universal dels drets humans proclama que:

"Tota persona té dret a la llibertat d'opinió i d'expressió; aquest dret inclou el de no ser molestat a causa de les pròpies opinions i el de cercar, rebre i difondre les informacions i les idees per qualsevol mitjà i sense límit de fronteres."

Declaració universal dels drets humans. Article 19.

2) La llibertat d'informació té com a fonament, igual que la llibertat de premsa, els drets a la **llibertat d'expressió** i a la **llibertat d'opinió**.

3) Malgrat el seu enunciat universal, la llibertat d'informació s'ha de llegir i entendre en un sentit bàsicament **professional**:

a) La facultat de **difondre** informació i idees tutela i protegeix, fonamentalment, la llibertat d'expressió i d'opinió de qui per les seves activitats professionals, socials o polítiques es dediqui i tingui accés a la difusió d'informació.

b) La facultat de **buscar** informació i idees tutela particularment la llibertat del professional de la informació d'accedir a totes les fonts informatives al seu abast. Les persones que no es dediquin de manera professional a la informació, en principi, tindrien restringida tal facultat a l'obtenció de la informació en les fonts d'informació generalment accessibles a l'opinió pública –els mitjans de comunicació social.

Això, sense perjudici del progressiu reconeixement jurídic, més o menys extens, d'un dret a la informació administrativa.

c) La facultat de **rebre** informació i idees comprèn la garantia per a l'individu de l'accés a les fonts d'informació generalment accessibles.

El **dret a la informació veraç** s'entendria com un mer corol·lari de la llibertat de difondre informació i idees, ja que el seu exercici comportaria la facultat d'elecció entre els mitjans de comunicació social disponibles assumint que l'estat garanteixi que proporcionin informació veraç.

Exemple

El Tribunal Europeu de Drets Humans ha indicat, en aquesta direcció, que la llibertat de rebre informacions i idees prohibeix essencialment als governs impedir a qualsevol persona rebre informacions que d'altres aspiren a proporcionar o ho consenten (TEDH, assumpte *Leander contra Suècia*, sentència de 26 de març de 1987, sèrie A, 116, paràgraf. 74) –és a dir, bàsicament, els mitjans de comunicació social.

4) La llibertat d'informació va indefectiblement unida i vinculada a la **llibertat d'empresa**, sense perjudici que existeixin mitjans de comunicació social de titularitat pública que complementin els de titularitat privada.

5) La intervenció dels **poders públics** ha d'estar dirigida a garantir l'efectivitat dels fluxos informatius en aquest sentit unidireccional. Aquesta ha de ser no solament negativa –amb vista a sancionar els abusos dels mitjans de comunicació social i dels professionals-, sinó que comporta assumir obligacions positives.

6) La percepció de la informació com un bé social implica, així mateix, que s'acceptin progressivament mesures jurídiques superadores dels axiomes de la llibertat d'informació i pròximes als postulats juridicopolítics de la **doctrina del dret a la informació**.

1.2.2. L'exigència de la seva responsabilitat social

La privilegiada posició jurídica dels mitjans de comunicació social fa comprensible el debat recurrent, moltes vegades reobert a l'empara d'informacions o programes que inquieten l'opinió pública, sobre com es pot assegurar que satisfacin la seva funció social adequadament.

Entre altres temes, es discuteix respecte de termes com ara drets i deures, deontologia o ètica professionals que al·ludeixen a la necessitat de fixar uns **límits a la llibertat d'acció informativa**.

Recordeu que ètica i deontologia professionals no es refereixen al mateix objecte.

L'ètica professional "[...] describe cuáles son los servicios que se ofrecen, delimita al servicio de quien se actúa y establece cuáles son sus finalidades como profesionales", puntualizando "cuál es su bien".

La deontologia professional s'ocupa, sense perjudici dels fonaments ètics subjacents en la seva determinació, "[...] de cuáles son los derechos y obligaciones de todos aquellos que ejercen una misma profesión."

E. Prats (2004, pàg. 87)

Exemple

Garantir el pluralisme informatiu.

Exemples

Mesures dirigides a reforçar la posició del periodista –el secret professional o la clàusula de consciència–, o la introducció de límits normatius a certs continguts informatius –la publicitat o la propaganda política en períodes electorals.

Lectura complementària

Per a veure amb detall el tema de la deontologia periodística consulteu: E. Prats (coord.) (2004). *Ètica de la informació*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Si es descarta que el mercat, vistes les seves lleis de funcionament, sigui l'instrument regulador idoni per a aconseguir per si sol aquestes finalitats, queden dues opcions no necessàriament oposades:

- La intervenció estatal.
- L'autoregulació.

No sembla que la **intervenció significativa de l'estat** o el control públic de la difusió de la informació resolguin les possibles deficiències dels mitjans de comunicació social a l'hora d'assumir efectivament la seva responsabilitat social. Són una alternativa que no ofereix exemples massa freqüents d'adaptació idònia a les necessitats socials en matèria informativa.

Encara que d'aquesta apreciació no s'ha de derivar tampoc la negació que l'estat hagi d'intervenir com a actor que fomenti i garanteixi la funció social de la informació.

L'autoregulació, conciliada amb les mesures estatals precises, semblaria *a priori* la fórmula més adequada en les societats democràtiques.

L'**autoregulació** dels mitjans de comunicació social té com a objectiu últim garantir que els mitjans de comunicació social s'ajustin als valors i les regles de la comunicació social (Aznar, 1999 pàg. 57).

- S'efectua mitjançant **mecanismes** molt diferents, que tracten de promoure una conducta adequada per mitjà de recomanacions d'acció: codis deontològics o ètics, llibres d'estil, principis editorials, estatuts de redacció, etc.
- Aquests mecanismes poden tenir un contingut general o específic, relatiu al tractament informatiu d'una determinada qüestió o col·lectiu –per exemple, la infantesa.
- La seva posada en marxa i la seva efectivitat depenen del compromís voluntari dels actors del procés comunicatiu, ja que el seu contingut no és jurídicament vinculant: els propietaris i gestors de les empreses, els professionals i el públic mateix –ja que, en definitiva, la seva efectivitat depèn del seu eco en l'opinió pública.

L'autoregulació és una activitat efectuada **des de dins** de la professió. Es pot generar des d'agrupacions professionals, o bé des del si d'un grup periodístic o d'un mitjà de comunicació social en particular.

Lectura complementària

Podeu ampliar la informació sobre l'autoregulació dels mitjans de comunicació llegint el llibre següent: **H. Aznar** (1999). *Ética y periodismo. Códigos, estatutos y otros documentos de autorregulación*. Barcelona: Paidós.

Tampoc no s'ha de descartar que a la seva redacció es tinguin en compte tant iniciatives o opinions d'autoritats públiques –nacionals o internacionals– o d'ens privats, com puguin ser les organitzacions sindicals o organitzacions no governamentals.

És més, la implicació social en un procés participatiu i plural d'adopció de l'autoregulació sembla una fórmula idònia per a acomodar les regles deontològiques al context social i jurídic en el qual es produeix la seva adopció.

No és objecte d'aquest mòdul didàctic entrar a valorar l'efectivitat real dels instruments d'autoregulació –fins i tot assumint que no són una panacea definitiva per a tots els problemes anteriorment assenyalats–, però sí que cal ressaltar que malgrat la seva relativa novetat, l'autoregulació tendeix a expandir-se i a constituir un referent social.

L'important és subratllar que la funció social de la informació demana la presència de continguts informatius relatius als drets humans, i també una preocupació per la manera en què durant el processament de la informació –tant respecte a l'elecció de formes de presentació com dels continguts– es puguin veure afectats els drets i les llibertats de tercers.

Per aquest motiu s'ha de projectar la necessitat que els mitjans de comunicació social siguin conscients de la seva especial responsabilitat social amb relació a la promoció i protecció dels drets humans.

2. La informació sobre drets humans

La integració en els fluxos informatius circulants dels drets humans s'entronca amb una de les dues dimensions inherents a la funció social de la informació: hi ha un **dret a saber** que ocorre amb els **drets humans**.

En la Declaració Final de la Conferència Mundial de Drets Humans, adoptada a Viena el 25 de juny del 1993, s'afirma que:

"[...] posant èmfasi en la importància de disposar d'informació objectiva, responsable i imparcial sobre qüestions humanitàries i de drets humans [es] demana més participació dels mitjans de comunicació, als quals la legislació nacional ha de garantir llibertat i protecció."

Conferència Mundial de Drets Humans (1993, par. 39)

Aquesta necessitat objectiva deriva tant del fet que els drets humans puguin donar lloc a notícies d'actualitat –en bona mesura, desgraciadament, relacionades amb la seva vulneració–, com per la seva projecció com a aspiració universal en la consciència social. Al seu torn, qualsevol ciutadà es pot veure involucrat o implicat en situacions de fet que conculquin els seus propis drets i llibertats o de les persones que el circumdin.

Les referències expresses al **compromís** dels mitjans de comunicació social a oferir una informació adequada en matèria de drets humans, tanmateix, no se solen prodigar en els instruments d'autoregulació; sol ser més aviat **implícit**, i es pot inferir de compromisos més amplis amb els valors democràtics i/o la defensa de la dignitat humana.

El dilema sorgeix en intentar perfilar l'abast de la responsabilitat social dels mitjans de comunicació social respecte del contingut i del tractament de les informacions que tenen com a objecte esdeveniments vinculats amb el respecte dels drets humans; de manera molt particular, quan es tracta d'estats democràtics.

És legítim preguntar-se **com s'han de concretar**, admetent el compromís dels mitjans de comunicació social amb la democràcia i els drets humans, els principis ètics –i la seva concreció deontològica en deures cap a l'opinió pública– d'objectivitat i la correlativa exigència d'imparcialitat.

La solució no és sempre fàcil a la pràctica, encara que ha de passar per observar en el seu conjunt els principis ètics i avaluar al servei de qui són els mitjans de comunicació socials: l'opinió pública d'un estat democràtic.

Nota

L'opinió pública ha d'estar informada i sensibilitzada respecte de qüestions d'actualitat en matèria de drets humans.

Exemple

L'estatut de redacció d'*El Periódico de Catalunya* (1993) estableix de manera expressa que la publicació esmentada neix amb la voluntat de ser "defensor activo de los derechos humanos reconocidos en la Declaración Universal de la Organización de las Naciones Unidas (ONU) y en la Convención Europea de los Derechos Humanos."

Assumint el compromís, explícit o implícit, dels mitjans de comunicació social amb els drets humans, es pot dir que l'objectivitat i imparcialitat informatives no han d'equivaler a neutralitat davant d'esdeveniments que qüestionen l'efectivitat dels drets humans.

Aquestes apreciacions s'assenyalen en els Principis ètics del periodisme, adoptats per l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa (1991).

Paràgraf 34

"[E]n el referent a la defensa dels valors democràtics, ningú no ha de ser neutral."

Paràgraf 33

"En la societat es donen de vegades situacions de tensió i de conflictes nascuts sota la pressió de factors com el terrorisme, la discriminació de les minories, la xenofòbia o la guerra. En aquestes circumstàncies els mitjans de comunicació tenen l'obligació moral de defensar els valors de la democràcia, el respecte a la dignitat humana, la solució dels problemes per mitjà de mètodes pacífics i de tolerància, i en conseqüència oposar-se a la violència i al llenguatge de l'odi i de l'enfrontament, rebutjant tota discriminació per raó de cultura, sexe o religió. "

*Principis ètics del periodisme*¹ (1991)

⁽¹⁾ **Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa. Resolució 1009 (1991), de l'1 de juliol. Principis ètics del periodisme.**

L'aportació dels mitjans de comunicació social, a partir de la concreció de la seva funció social, es pot situar-se en dos nivells:

- 1) El foment del respecte als drets humans.
- 2) La informació i denúncia de la situació dels drets humans.

2.1. El foment del respecte als drets humans

Els mitjans de comunicació social poden ser un vehicle adequat per a fomentar el respecte als drets humans, contribuint mitjançant les seves activitats a la difusió, divulgació, coneixement i sensibilització en la matèria.

La intervenció dels mitjans de comunicació social es pot dirigir a **oferir informació** sobre activitats relacionades amb la defensa dels drets humans; en particular i sense la intenció de ser exhaustius:

- 1) Oferir espais d'opinió per a sensibilitzar l'opinió pública.
- 2) Difondre i donar suport a campanyes o accions de promoció o defensa dels drets humans.

a) Siguin promogudes a escala local, estatal o internacional (campanyes d'àmbit mundial).

b) Siguin promogudes per institucions públiques (govern de l'estat o una organització internacional) o per persones privades (organitzacions no governamentals).

3) Afavorir i estimular iniciatives que originin aquestes campanyes o accions.

4) Informar i fer publicitat d'actes públics que contribueixin al coneixement sobre els drets humans.

Els mitjans de comunicació social també poden portar a terme una **tasca promocional** per mitjà de la **publicitat**. Això no amaga que els espais publicitaris els hagin de pagar els qui es vulguin anunciar, encara que sigui factible que el mitjà de comunicació social ofereixi l'espai publicitari de manera gratuïta o a un preu especial.

2.2. La informació i denúncia sobre la situació dels drets humans

Encara que la contribució inicial dels mitjans de comunicació als drets humans sigui el respecte dels drets humans de les persones en el procés comunicatiu, hem de fer el següent:

- 1) Observar quines són les necessitats de cobertura informativa sobre qüestions de drets humans que planteja la seva funció social.
- 2) Efectuar una valoració crítica de la pràctica.

2.2.1. La cobertura informativa

Els mitjans de comunicació social poden informar sobre els avenços o èxits en matèria de drets humans que es produeixen a escala nacional o internacional.

Per a ponderar la incidència i adequació d'aquest tipus d'informació –és a dir, des d'una **perspectiva positiva**– s'ha de precisar:

- Que es tracta d'una modalitat d'informació que, pel seu contingut, sol tenir menys cabuda en el flux informatiu que la de signe negatiu.
- Que l'objectivitat i la imparcialitat en aquest terreny són crucials, ja que no resulta difícil caure en el simplisme acrític en la valoració de les accions positives objecte de tractament informatiu, sia per falta de coneixement del seu abast real o per una voluntat conscient de naturalesa propagandística.

Exemple

El fet d'informar i explicar de manera adequada que cada 10 de desembre és el Dia dels Drets Humans a escala universal, tal com ha decidit l'ONU, és una contribució a promoció-
onar-los.

Publicitat

La inserció d'anuncis institucionals i d'entitats privades que volen sensibilitzar o sol·licitar el suport ciutadà són una altra manera de coadjuvar al foment d'activitats relacionades amb els drets humans.

Vegeu també

Podreu aprofundir aquest tema en l'apartat 3 d'aquest mòdul didàctic.

Exemples

La solució d'una crisi humanitària o l'adopció d'una nova normativa proteccionista.

La contribució essencial dels mitjans de comunicació social se centra en la informació sobre situacions de fet o de dret que persones o grups de persones veuen vulnerats els seus drets humans –**perspectiva negativa**.

Els factors següents poden ser la base d'una avaluació crítica del paper dels mitjans de comunicació social.

1) La inèrcia de la seva posició social pot portar els mitjans de comunicació social a assumir una tasca de **sensibilització** i fins i tot de **mobilització ciutadana** per a fer que cessin les situacions denunciades o donar suport a iniciatives polítiques o socials destinades a això –fins i tot l'impuls de canvis normatius o d'accions legals davant dels tribunals. Això és possible, sobretot, en absència de qualsevol reacció de les autoritats o una prèvia actitud passiva de l'opinió pública.

Cal valorar, en aquesta situació, si l'objectivitat i imparcialitat periodístiques poden arribar a comprometre's per l'actitud del mitjà de comunicació social i en quina mesura es pot arribar a trencar l'equilibri que demanda la seva funció social.

Sobre això, hi ha una reflexió vinculada amb aquest assumpte sobre alguns dels *Principis ètics del periodisme*, adoptats per l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa.

19. Seria erroni tanmateix deduir que els mitjans de comunicació representen l'opinió pública o que hagin de substituir les funcions pròpies dels poders o ens públics o de les institucions de caràcter educatiu o cultural com l'escola.

20. Això portaria a convertir els mitjans de comunicació i el periodisme en poders o contrapoders (mediocràcia) sense que al mateix temps estiguin dotats de la representació dels ciutadans o estiguin subjectes als controls democràtics propis dels poders públics, o tinguin l'especialització de les institucions culturals o educatives corresponents.

21. Per tant, l'exercici del periodisme no ha de condicionar ni mediatitzar la informació veraç o imparcial i les opinions honestes amb la pretensió de crear o formar l'opinió pública, ja que la seva legitimitat rau a fer efectiu el dret fonamental a la informació dels ciutadans en el marc del respecte dels valors democràtics. En aquest sentit, el legítim periodisme d'investigació té el seu límit en la veracitat i honestedat d'informacions i opinions i ha de ser incompatible amb campanyes periodístiques realitzades des de preses de posicions prèvies i interessos particulars."

Principis ètics del periodisme (1991)

2) Les situacions de violació dels drets humans poden tenir tant un **origen intern com internacional**. Això recalca la necessitat d'un tractament diferenciat de les situacions domèstiques i foranes, ja que el coneixement per part del periodista i per l'opinió pública del context polític, social, econòmic i cultural no pot ser *a priori* el mateix.

Informació de fets negatius

Aquesta activitat, implícitament o explícitament comporta la denúncia de l'existència d'una situació de violació dels drets humans.

La seva responsabilitat social els ha d'exigir contextualitzar els esdeveniments en la mesura que això sigui factible.

3) S'ha d'assumir realment, sobretot pels mitjans de comunicació social dels estats democràtics, que no solament en els estats regits per formes de govern autoritàries es violen els drets humans.

Hi ha molt per fer **en qualsevol estat** per a fer efectius de manera plena els drets humans –i la vigilància mediàtica és molt important per a evitar que el procés no es detingui o pateixi greus trencaments.

4) Les violacions de drets humans a gran escala se solen produir en presència de determinats **condicionaments estructurals o conjunturals** de diferent naturalesa: d'un govern autoritari, d'una crisi econòmica severa o de tensions polítiques i socials que generin una espiral de violència o provoquin un conflicte armat intern.

Això representa que, en gran manera, la informació sobre la violació de drets humans sigui part de la cobertura informativa oferta, però no per si mateixa el focus principal de la notícia.

En conseqüència, el tractament informatiu² dels temes de drets humans pot resultar divers i més o menys profund, de manera que la informació oferta referent a això se'n ressenti i resulti incompleta, insuficient i/o distorsionada segons la situació general existent.

⁽²⁾Davant crisis de les quals s'ha informat, s'esmenten els drets humans però la informació i les opinions es refereixen bàsicament a la mateixa situació de crisi.

5) La informació i opinió sobre els drets humans implica la necessitat d'un **coneixement fundat i suficient** de les normes jurídiques internes i internacionals vigents que els reconeixen i tutel·len. A més de les instàncies nacionals i internacionals que poden conèixer, supervisar, enjudiciar i adoptar mesures sobre això –incloent-hi les seves competències i les facultats que se'n deriven.

L'absència de coneixement òptim suficient pot portar **engany** a l'opinió pública i/o a apreciacions positives o negatives no del tot fundades sobre l'abast del dret o les facultats decisòries de les institucions nacionals o internacionals.

Exemple

No es pot afirmar, per exemple, que una sentència del Tribunal Europeu de Drets Humans anul·la una sentència judicial interna, quan l'article 41 del Conveni europeu de drets humans afirma que, pel seu contingut, les sentències són declaratives i, per tant, no tenen *per se* força executiva basada en el tractat internacional.

2.2.2. Elements de valoració crítica

La pràctica periodística aplicada a la informació sobre drets humans és tributària, probablement, dels mateixos vicis i virtuts que presenta respecte d'altres esferes informatives.

Tanmateix, interrelacionats sens dubte amb els factors assenyalats prèviament, hi ha certs aspectes relatius a la cobertura informativa en matèria de drets humans que resulten especialment preocupants.

Per tal de reflexionar sobre com es poden limitar els seus efectes, convé destacar els aspectes següents.

1) El possible **biaix** o **prejudici** polític, cultural, religiós o d'una altra índole que pugui impedir una bona cobertura informativa en matèria de drets humans –per exemple, fent que es maximitzi o minimitzi un esdeveniment concret, o bé que se seleccioni una o altra notícia.

Això incumbeix, primàriament, la percepció individual d'un professional i la seva ètica. Però si l'elaboració de la notícia es fonamenta en informacions de les agències de notícies, al component anterior se li afegeix un altre condicionant, ja que aquestes reflecteixen uns interessos i percepcions específics de les opinions públiques dels seus estats d'origen.

En suma, és molt positiu diversificar al màxim les fonts de coneixement dels fets.

2) Els drets humans són transformats intencionadament en **instruments de la política exterior** dels estats.

Els estats poden disposar una política de drets humans –la qual cosa és positiva–, però alhora poden fer **política amb els drets humans**, de manera que supeditin la pretesa lluita pels drets humans als seus interessos nacionals.

Els mitjans de comunicació social poden, voluntàriament o no, resultar condicionats o manipulats per aquest fet i ajustar la seva informació als requeriments d'una visió política instrumental de l'estat.

Alhora, les autoritats estatals poden criticar o beneir actuacions d'altres estats en funció d'un interès polític i no de l'estricta avaluació de la realitat *de facto* existent.

3) Els problemes anteriors connecten amb la inevitable **selectivitat informativa** que imposa la gestió informativa.

Lectura complementària

Per a obtenir més informació sobre aquest tema podeu consultar: **International Council on Human Rights Policy** (2002). *Journalism, media and challenge of human rights reporting* [document en línia]: http://www.ichrp.org/paper_files/106_p_01.pdf.

L'important és disposar d'una objectivitat suficient perquè l'elecció sigui ajustada a la funció social de la informació i no a altres criteris.

4) El **coneixement del dret** és indispensable per a oferir una informació adequada.

Això implica també emprar encertadament el llenguatge jurídic, fent servir els termes acord amb la seva significació legal i no una altra de més col·loquial; per exemple, un crim contra la humanitat és el que el dret defineix com a tal.

Però, a més, implica ser capaç de sostreure's a la temptació d'assumir sense aparences de crítica el llenguatge oficial, en general esbiaixat i no sempre ajustat a la terminologia jurídica; per exemple, quan s'empren expressions com "la guerra contra el terrorisme".

És imprescindible saber i transmetre correctament quines són les obligacions jurídiques de les autoritats públiques i el contingut dels drets que han de tutelar.

Un problema afegit pot ser l'absència d'**apreciació contextual** de les notícies sobre drets humans: el rerefons polític, social, econòmic, religiós o cultural en el qual es produeixen certs esdeveniments pot ser ignorat, ser maquillat o ser marginat en el relat i la valoració dels fets.

5) La **contaminació** de la notícia des que es produeix fins que, per diverses vies, arriba al professional que ha d'elaborar la informació.

Aquest procés pot influir en la qualitat de la informació oferta, que aquesta resulti distorsionada i, fins i tot, socialment contraproductiu –la qual cosa demana extremar la cura de la fiabilitat de les fonts.

6) La tendència al **sensacionalisme** i a l'**espectacularització** de les notícies en matèria de drets humans.

Les imatges i les narracions explícites que destaquen els aspectes més cruels o morboses dels esdeveniments resulten, en principi, més commovedores i impactants, però poden distorsionar també la visió de conjunt del succeït i resultar contraproductius –sobretot si es produeix una reiteració excessiva.

7) No cal insistir en el fet que els mitjans de comunicació social poden ser igualment un **instrument de signe negatiu** amb vista a fomentar i coadjuvar al respecte dels drets humans.

De manera involuntària, es poden fer eco d'informacions esbiaixades, falses o errònies que neguin o ocultin fets constitutius de violacions dels drets humans, o bé que apaivaguin esdeveniments positius que mostren avenços cap a una major efectivitat seva.

Però aquests mateixos efectes es poden derivar d'una acció voluntària, per exemple, derivada de la coincidència ideològica amb les autoritats governamentals –encara que aquest tipus de situació sigui més habitual en estats no democràtics.

Fins i tot és possible que els mitjans de comunicació social incitin a la perpetració d'un genocidi i col·laborin de manera activa amb els seus autors.

Exemple

Això va succeir a l'inici dels anys noranta a Rwanda.

3. El respecte dels drets humans de les persones en el procés comunicatiu

L'ordenament jurídic de qualsevol estat planteja l'exigència a tots els ciutadans que l'ús i gaudi dels seus drets i llibertats comporti correlativament la necessitat d'una conducta respectuosa amb els drets i llibertats dels altres.

Directriu normativa

Aquesta directriu normativa és apreciable en els tractats internacionals en matèria de drets humans, siguin de caràcter universal o regional.

Aquesta contrapartida és igualment **extensible als mitjans de comunicació social i als professionals de la informació**. I ho és, malgrat la seva posició jurídica privilegiada i que en la ponderació dels límits de la seva actuació davant els drets de tercers es valori especialment la seva funció social.

Així, aquesta directriu normativa és perfectament identificable en el Pacte internacional de drets civils i polítics, del 16 de desembre del 1966, adoptat en el si de l'ONU. En el seu article 19, després de reconèixer en el paràgraf 2 el dret a la llibertat d'expressió, en el paràgraf 3 es perfila la possibilitat que els estats restringeixin l'exercici d'aquest dret, entre altres motius, per a garantir el respecte dels drets dels altres.

"L'exercici del dret previst en el paràgraf 2 d'aquest article comporta deures i responsabilitats especials. Per tant, pot estar subjecte a certes restriccions que hauran d'estar, tanmateix, expressament fixades per la llei i ser necessàries:

- a) per al respecte als drets o la reputació dels altres;
- b) per la protecció de la seguretat nacional, l'ordre públic o la salut o moral públiques."

Pacte internacional de drets civil i polítics. Article 19, paràgraf 3.

3.1. Drets humans i límits de la difusió informativa

L'activitat de difondre informació i idees és susceptible de comportar la **intromissió** en els drets i les llibertats de les persones sobre les conductes o actes dels quals s'informa o també de terceres persones –per exemple, de qui es puguin veure afectats per tals conductes o actes.

Si aquesta ingerència resulta contrària a l'ordenament jurídic aplicable, sorgeix llavors la possibilitat que les autoritats públiques actuïn, en principi, per a exigir la responsabilitat civil o penal al professional de la informació.

Tanmateix, la responsabilitat esmentada es pot estendre a altres persones vinculades amb un mitjà de comunicació social respecte de qui pugui estar previst actuar –per exemple, el cap de redacció o el director del mitjà de comunicació social–, o bé, al mateix mitjà de comunicació social com a persona jurídica.

La col·lisió de les informacions i opinions difoses pels mitjans de comunicació social amb els drets i les llibertats de tercers es produeix, especialment, respecte del dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge. El contingut i tractament de la informació, la manera com es va obtenir la informació o fins i tot les opinions poden donar lloc a intromissions que les normes jurídiques i la jurisprudència dels tribunals entenen que són contràries a dret –per exemple, per mitjà de figures jurídiques com la difamació o les injúries i calúmnies.

No és gens estrany, per tant, que en intentar establir-se un codi ètic del periodista a escala europea, entre els *Principis ètics del periodisme*, adoptats per l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa, s'hi incloguin els següents:

"23. Es respectarà el dret de les persones a la seva pròpia vida íntima. Les persones que tenen funcions en la vida pública tenen el dret a la protecció de la seva vida privada, llevat d'en els casos en els quals això pugui tenir incidències sobre la vida pública. El fet que una persona ocupi un lloc en la funció pública, no el priva del dret al respecte de la seva vida privada.

24. La recerca d'un equilibri entre el dret al respecte de la vida privada, consagrada per l'article 8 del Conveni europeu de drets de l'home i la llibertat d'expressió consagrada per l'article 10, està àmpliament documentada per la jurisprudència recent de la Comissió i el Tribunal Europeu de Drets de l'Home."

Principis ètics del periodisme (1991)

Aquest equilibri, sempre difícil de mantenir, presenta dificultats especials quan les informacions o opinions es refereixen a persones que gaudeixen de **notorietat pública** i amb relació a qui el coneixement de les seves activitats i conductes resulta de més interès per al conjunt de l'opinió pública.

En aquests supòsits, els termes de **l'equilibri entre els drets de l'individu i l'interès públic de la informació** solen presentar, en la majoria d'ordenaments jurídics, marges ben diferenciats amb relació a la resta dels ciutadans i preveu la particularitat de la situació de l'afectat davant la societat i l'opinió pública.

Exemple

El Tribunal Europeu de Drets Humans ha destacat que els límits de la crítica admissible són més amplis respecte d'un personatge polític, quan actua com a tal, que d'un particular: a diferència del segon, el primer s'exposa inevitablement i conscientment a un control atent de les seves actuacions tant per als periodistes com per al conjunt dels ciutadans (STEDH; assumpte *Lingens contra Austria*, sentència de 8 juliol de 1986. série A, paràgraf. 42).

Així mateix, la transmissió de determinades modalitats d'informació i d'opinions pot col·lidir amb altres drets i llibertats com el **dret a un procés judicial adequat**, i, en particular, amb una de les seves principals manifestacions en l'ordre penal: la presumpció d'innocència.

Personatges públics

Dins d'aquest apartat s'hi pot incloure un ampli ventall de personatges, des dels polítics fins als "famosos" que especulen amb la seva imatge pública i les vicissituds dels quals són objecte predilecte de la "premsa denominada del cor".

La conversió de la informació sobre un procés penal pendent de sentència pot desembocar, segons el tractament informatiu que se li proporcioni, en la realització d'un procés paral·lel fora dels tribunals.

Mai no s'ha de descartar el risc que tal situació influeixi en el mateix desenvolupament del procediment penal –la qual cosa, també d'acord amb el que disposi l'ordenament jurídic, pot derivar en actuacions de les autoritats judicials respecte dels qui puguin pertorbar l'exercici correcte de l'activitat jurisdiccional.

3.2. Drets humans i deontologia professional

La reflexió és si l'especial responsabilitat dels mitjans de comunicació social ha de comportar que se'ls exigeixi **més compromís** amb el respecte dels drets humans que el que es desprèn de l'estricta compliment de l'ordenament jurídic, admetent en aquest supòsit que les seves obligacions sobre aquest tema sobrepassin el més estricte marc de l'exigibilitat jurídica.

La resposta afirmativa tindria alguns arguments de pes, que passem a considerar a continuació.

1) Si entre les responsabilitats socials dels mitjans de comunicació social es troba la formació i l'educació de l'opinió pública per a fomentar la participació dels ciutadans en els assumptes públics, l'exemple d'**autoexigència** és un valor ètic que en reforça la funció social.

2) En aquesta mateixa direcció, els drets i les llibertats són expressió d'uns determinats valors socials –com el respecte a la dignitat humana, a la diferència de qualsevol índole o al pluralisme social–, que transcendeixen l'àmbit jurídic del qual emanen i que formen part dels **valors socials** a què ha d'aspirar un estat democràtic.

El seu impuls objectiu per mitjà de la conducta dels mitjans de comunicació pot ser una contribució important per a la seva consolidació ciutadana.

En aquest sentit, la Constitució espanyola estableix que:

"La dignitat de la persona, els drets inviolables que li són inherents, el lliure desenvolupament de la personalitat, el respecte a la llei i als drets dels altres són fonament de l'ordre polític i de la pau social".

Constitució espanyola (1978). Article 10.1

3) Més exigència deontològica en el si dels mitjans de comunicació social permetria, en teoria, evitar al màxim els inevitables punts de fricció amb l'ordenament jurídic fruit de l'activitat informativa.

4) La difusió d'una informació adequada al caràcter de bé social que deté comporta precisament que sigui **respectuosa amb la dignitat humana** de les persones, individualment considerades o com a conseqüència de la seva pertinença a un grup humà o un col·lectiu social determinat.

L'adequació de la informació s'ha de mesurar, també, en funció d'aquests paràmetres i no solament dels estrictament jurídics.

3.3. Exigències deontològiques i respecte als drets humans dins de l'activitat informativa

Es poden trobar **instruments d'autoregulació** que introdueixin exigències de la naturalesa descrita amb la voluntat d'aconseguir una informació concorde amb la necessitat d'assegurar l'equilibri entre la llibertat d'informació i els drets i llibertats de les persones.

Entre d'altres, hi ha exigències establertes amb **caràcter general** respecte del conjunt de l'activitat informativa dels mitjans de comunicació social.

1) Existeixen apel·lacions a la no indiferència dels mitjans mitjançant els quals s'accedeix a **una informació** que van més enllà de les possibles exigències legals; per exemple:

a) El principi del recurs només a "mitjans equitatius o dignes".

Mitjans equitatius o dignes

El principi esmentat es troba plasmat en la Declaració de principis sobre la conducta dels periodistes de la Federació Internacional de Periodistes o bé en el Codi deontològic de la Federació d'Associacions de la Premsa d'Espanya (1993) i el Codi deontològic del Col·legi de Periodistes de Catalunya (1992), respectivament.

b) Les obligacions deontològiques que es plantegen de manera implícites en l'afirmació següent dels *Principis ètics del periodisme* (1991), adoptats per l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa:

"[...] [e]n l'exercici del periodisme el fi no justifica els mitjans, per aquest motiu la informació s'haurà d'obtenir per mitjans legals i ètics."

Principis ètics del periodisme (1991, paràgraf 25)

La indefinició dels termes emprats per a delimitar les exigències deontològiques no permet una distinció apriorística de quins mitjans resulten acceptables o no –més enllà de la seva legalitat o no.

Per tant, la ponderació del compliment dels deures deontològics pel professional informatiu i la solució de qualsevol conflicte entraria dins de la pura anàlisi casuística particularitzada.

2) De la mateixa manera, quant al **contingut i tractament informatiu**, es poden apreciar crides a seguir unes **regles deontològiques més estrictes**, tant pel que fa referència al respecte de la dignitat humana com al respecte de les persones com a membres de col·lectius socials diferenciats o de grups humans desprotegits.

Exemple

A tall d'exemple, es poden posar de manifest algunes prevencions de les regles deontològiques contingudes en l'esmentat Codi deontològic de la Federació d'Associacions de la Premsa d'Espanya:

La demanda de no intromissió gratuïta i de no especulació innecessària en el tractament informatiu en els assumptes en què es manifestin elements de dolor o aflicció en les persones afectades (principi general 4t, b).

L'exigència de no-utilització en benefici propi d'informacions privilegiades de les quals hagi tingut coneixement com a conseqüència de l'exercici professional (principi d'actuació 20). El Codi deontològic del Col·legi de Periodistes de Catalunya el matisa al·ludint a les informacions "obtingudes confidencialment com a periodistes a l'exercici de la seva funció informativa" (criteri 8è).

La sol·licitud d'extremar el zel professional en el respecte dels drets dels més febles i els discriminats (principi general 7è): se sol·licita mostrar una sensibilitat especial en els supòsits de continguts eventualment discriminatoris o susceptibles d'incitar a la violència o pràctiques inhumanes o degradants. En particular, es demana: a) abstenir-se de publicar, de manera despectiva o amb prejudicis, la raça, color, religió, origen social o sexe d'una persona, o qualsevol malaltia o minusvàlua que pateixi; b) abstenir-se de publicar tals dades si no guarden relació directa amb la informació publicada; i c) evitar expressions o testimonis vexatoris o lesius per a la condició personal dels individus i la seva integritat física i moral. En aquest aspecte, es pot veure també el Codi deontològic del Col·legi de Periodistes de Catalunya (criteri 12è).

De la lectura d'aquests exemples i la seva comparació amb altres instruments d'autoregulació, es posa de manifest, primer, la voluntat positiva de mostrar un alt nivell d'exigència ètica, però, segon, l'ambigüitat conceptual d'alguns d'aquests compromisos.

Exemple

Per exemple, la idea d'"intromissió gratuïta o no" en l'àmbit personal quan la persona està sotmesa a una situació en què pateix o es troba afligida per allò que hagi esdevingut. Els termes emprats i la generalitat del compromís obren la porta a interpretacions ben diferenciades. El que és el mateix que dir que l'obren a una comprensió molt diferent de l'abast d'aquestes exigències i múltiples solucions segons la sensibilitat del professional davant d'una mateixa situació de fet i una mateixa persona.

Així mateix, és possible trobar també intents de traçar directrius d'autoregulació respecte de **supòsits específics**.

La finalitat d'introduir precaucions particularitzades està determinada, precisament, per la voluntat d'assegurar una gestió de la informació i de les opinions correcta des del prisma de les necessitats i valors socials; i per què no, des de la perspectiva de la credibilitat d'uns mitjans de comunicació social que han d'exercir de manera responsable la seva funció social.

Supòsits específics

Es tracta de directrius davant el tractament d'esdeveniments o supòsits informatius específics o bé davant el tractament d'esdeveniments que afecten persones que formen part de grups humans desprotegits o col·lectius socials diferenciats.

1) Amb relació a la informació respecte d'**esdeveniments** o supòsits informatius específics, es poden destacar, sense cap pretensió de ser exhaustius, les especials connotacions que pot tenir la informació sobre:

a) Les **catàstrofes i tragèdies humanes** –siguin situacions com un huracà a Florida o les conseqüències de la crisi del *Prestige*, o bé accidents de trànsit constitutius de tragèdies personals per als involucrats.

b) El **terrorisme**.

c) L'activitat dels òrgans judicials i els casos que davant d'ells es dirimeixen – la **denominada crònica de tribunals**.

Cada un d'aquests supòsits específics ha generat i continua generant dubtes rellevants sobre com s'ha d'enfocar la informació i, en conseqüència, sobre les dimensions ètiques de fons.

Alguns d'aquests dubtes es refereixen al valor del silenci o l'abast de la neutralitat davant els actes terroristes, o bé a la necessitat de respectar simultàniament els drets de totes les persones involucrades en els processos judicials.

A títol d'exemple, i respecte d'un dels tres casos proposats, les catàstrofes i tragèdies humanes, resulten de singular importància les *Recomanacions del Consell Audiovisual de Catalunya sobre el tractament d'informatiu de les tragèdies personals* (2001), on es contenen recomanacions tant per a les autoritats públiques com per als mitjans de comunicació social i els professionals de la informació, basades en tres principis:

- a) Respecte de la dignitat humana.
- b) Llibertat d'accés i difusió d'informatius.
- c) Cooperació entre autoritats i mitjans de comunicació social.

Recomanacions sobre el tractament informatiu de les tragèdies personals

Entre les recomanacions als professionals de la informació hi ha: a) evitar "qualsevol efecte o recurs que tingui una funció preferentment espectacularitzadora" (recomanació 4); b) evitar que els plans de persones afectades vulnerin la seva intimitat (recomanació 5); c) no obtenció ni emissió de "primers plans o plans curts de persones ferides, en estat de xoc o en situació de patiment" (recomanació 6); i d) extremar la prudència en l'ús del lèxic, resulta convenient evitar "adjectius, frases fetes i llocs comuns que dramatitzin i espectacularitzin innecessàriament el relat d'un esdeveniment" (recomanació 15).

2) Amb relació a persones que formen part de **grups humans desprotegits** o de **col·lectius socials diferenciats**, es destaca la voluntat generalitzada la informació i les **opinions** de la qual **no** contribueixin a **fomentar i afavorir conductes discriminatòries o hostils**, o bé denigrin les persones que formin part d'aquests grups o col·lectius. Aquest aspecte, evidentment, no sempre resulta senzill davant els estereotips socials forjats.

Sembla que hi hagi una pràctica unanimitat entre els diferents instruments d'autoregulació a protegir la dignitat humana dels **menors** durant els processos informatius –a tall de vector transversal aplicable a qualsevol tipus d'informació o opinió.

Aquesta idea és coherent amb un dels principis jurídics actuals bàsics del Dret internacional dels drets humans que ha anat penetrant progressivament en l'ordenament jurídic intern dels estats: l'interès superior del menor. Encara que sigui cert que el dret tendeix a establir unes normes jurídiques de per si exigents sobre els límits de la informació relativa als menors.

Sense la intenció de ser exhaustius o de privilegi arbitrari, prendrem com a exemple del possible tractament deontològic d'aquest tipus un col·lectiu social diferenciat com són els **immigrants**.

És rellevant sobre això l'aportació del Consell Audiovisual de Catalunya, autor de les *Recomanacions sobre el tractament informatiu de la immigració* (2002).

Recomanacions sobre el tractament informatiu de la immigració

Entre les recomanacions esmentades es volen destacar, per exemple: a) evitar l'ús d'un llenguatge discriminador o que incorpori prejudicis genèrics (recomanació 5) –per exemple, l'ús del terme "il·legal"–; b) evitar l'"adopció automàtica d'atribucions tòpiques que comportin valoracions discriminadores", com ara la "identificació sistemàtica d'una determinada opció religiosa amb actituds fonamentalistes" (recomanació 6); c) evitar els recursos que persegueixin una funció "espectacularitzadora" (recomanació 8); d) evitar l'"emfatització de les referències a qüestions com l'origen o el color de la pell dels protagonistes d'algunes notícies" quan això no afegixi res al relat o no afecti la comprensió de la notícia (recomanació 9); o i) la no-admissibilitat de la "identificació d'una minoria ètnica o d'un col·lectiu concret de persones immigrants amb una activitat il·legal determinada (recomanació 10).

A títol de comentari final, és necessari reflexionar sobre si l'experiència de qualsevol ciutadà en la utilització dels mitjans de comunicació social no li mostra exemples de **pràctiques que es desmarquen dels principis ètics** indicats i de les **regles deontològiques** que volen donar-los execució. Si la resposta és afirmativa, s'ha de meditar llavors sobre si són casos aïllats o bé si els vicis i defectes observats es troben una mica o molt generalitzats –interrogant que es prefereix deixar obert al possible debat entre vosaltres.

Però el que sí que és cert és que no tots els mitjans de comunicació social escapen de la temptació del **sensacionalisme** en el tractament de certs esdeveniments o de la imatge que s'ofereix sobre determinades persones o col·lectius. I ho és igualment que hi ha professionals que apliquen aquests principis ètics segons una comprensió seva molt particular –finalment, els principis ètics col·lectius han d'acabar sent traslladats a l'ètica personal de cada ser humà, i, en aquest cas, de cada professional de la informació–, o bé sembla ignorar-los voluntàriament o involuntàriament.

La dona i els mitjans de comunicació

La dona és un altre grup humà desprotegit que pel que fa a l'activitat dels mitjans de comunicació social, presenta dos àmbits en els quals resulta especialment difícil aconseguir un nivell exemplar de respecte de la seva dignitat humana: la publicitat i la violència de gènere.

4. La incidència de les tecnologies de la informació i de la comunicació en la funció social de la informació

Les noves tecnologies de la informació i de la comunicació (NTIC) apunten cap a un salt qualitatiu rellevant en els processos informatius: afavoreixen per mitjà de la immediatesa, la participació i l'horitzontalitat una realitat informativa *a priori* més oberta i plural.

La paradoxa és que, en general, la informació es vincula en la societat actual a les lleis del mercat, i cada vegada està més imbricada entorn de les plataformes multimèdia en les quals es combina amb tot tipus de productes d'entreteniment i publicitaris.

En aquest context, l'ús de les aplicacions derivades de les NTIC, encara que *a priori* es pugui pensar que les tecnologies són neutrals, és indubtable que en part se sotmet als imperatius del mercat i que és per això que alguns dels efectes positius de la seva utilització poden acabar mediatitzats.

No és l'objectiu d'aquest apartat, emperò, fer una introspecció teòrica i pràctica en la influència social de les NTIC –encara que s'hagi de tenir, sens dubte, molt present–, sinó advertir aquells **aspectes relacionats amb els drets i les llibertats** de la persona humana que s'infereixin del seu ús.

Les NTIC poden influir en les condicions d'exercici de certs drets humans.

No obstant això, el focus d'atenció principal d'aquest apartat, a causa de l'objecte del present mòdul, és la xarxa d'Internet.

Exemple

Només cal pensar en les manifestacions i altres accions ciutadanes de protesta convocades per iniciativa de persones, que en aparença no tenien el suport directament d'institucions o entitats, per mitjà de missatges SMS o correus electrònics que s'han produït en els últims anys, per a entreveure la potencial capacitat de convocatòria, gairebé instantània i aliena als canals ordinaris, que s'infereix de la pràctica.

4.1. La xarxa d'Internet i la informació

És indubtable que la xarxa d'Internet ha influït en els fluxos circulants d'informació a escala mundial: faciliten la seva ampliació quantitativa, el seu abast cada vegada més global, a més a més de coadjuvar que reflecteixin l'actualitat amb més immediatesa, pràcticament en temps real als mateixos esdeveniments objecte de l'interès de l'opinió pública.

Tot i així, s'ha de compartir l'afirmació de Manuel Castells en el sentit que:

"[...] los usos de Internet son fundamentalmente instrumentales y están estrechamente relacionados con el trabajo, la familia y la vida cotidiana", como ejemplifica el hecho de que "el correo electrónico (*e-mail*) representa más el 85% del uso de Internet".

M. Castells (2001, pàg. 138)

Aquesta realitat, per si mateixa, ja planteja algunes qüestions relacionades amb els drets i les llibertats de l'usuari, respecte al qual les lleis i la jurisprudència internes han tingut puntualment ocasió d'abordar des del prisma del secret de comunicacions. Sobretot, davant de situacions que manifesten la voluntat governamental d'aplicar controls estrictes derivats de noves disposicions antiterroristes o davant de la dialèctica entre confidencialitat i abús de l'ús del correu electrònic per a finalitats personals en la feina.

El funcionament de la xarxa d'Internet ofereix espais per al debat social, fins i tot en estats no excessivament oberts a la **participació social**. Per aquest mitjà es poden crear i ampliar espais de llibertat i de defensa dels drets humans, i també fer propostes alternatives a les originades en un debat polític tancat a la classe política i als professionals de la informació.

Encara que per si mateixes, certament, les aplicacions de les NTIC no generin llibertat ni siguin còmplices del seu ús com a instrument de dominació i control, no s'ha de caure en el simplisme que el seu desenvolupament pràctic s'aprecii per si mateix només com a positiu.

És factible observar la xarxa d'Internet des d'una altra òptica. Així, reprement les opinions de Manuel Castells (2001), malgrat que la xarxa d'Internet es pugui valorar positivament com un canal de comunicació i de debat d'assumptes públics més obert i, en aquest sentit, diferenciat dels mitjans de comunicació social, es pot utilitzar igualment en l'àmbit polític per a **propagar filtracions interessades o rumors, amb fonament o sense**.

També, seguint aquest autor:

"[...] los usos de Internet tienden más bien a profundizar la crisis de la legitimidad política, proporcionando una plataforma más amplia a la política del escándalo."

M. Castells (2001, pàg. 180)

Lectura complementària

Per a endinsar-vos en aquesta temàtica podeu llegir: M. Castells (2001). *La galàxia Internet. Reflexiones sobre Internet, empresa y sociedad*. Barcelona: Plaza y Janés. També disponible en català: M. Castells (2002). *La galàxia Internet. Reflexions sobre Internet, empresa i societat*. Barcelona: Plaza y Janés.

Si s'evidencien aquests tipus d'ús de l'espai virtual, és evident que s'introdueixen també a la pràctica relativa a la xarxa d'Internet els **problemes referits al respecte del dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge**.

Sobre això, Castells (2001) adverteix que:

"Precisamente debido a su carácter abierto, se sabe que muchos de estos rumores carecen de credibilidad, como demuestran las innumerables teorías de conspiración que pueblan los *chat room* de Internet y los sitios web radicales de diversa índole. Pero existen también casos de informaciones políticas relevantes difundidas a través de Internet que nunca habrían alcanzado el mismo nivel ni la misma velocidad de difusión si se hubieran divulgado a través de los principales medios de comunicación. Este es el caso de las primeras informaciones sobre el caso Monica Lewinsky, divulgadas por un periodista independiente de Los Ángeles a través de un boletín informativo de Internet mientras los grandes medios de comunicación estaban aún evaluando la noticia."

M. Castells (2001, pàg. 180)

El balanç precís entre les pràctiques bones i dolentes de l'ús de la xarxa d'Internet des del prisma del respecte als drets no es limita a l'espai polític creat mitjançant el seu ús, sinó a qualsevol dels aspectes de la vida humana als quals els seus usuaris dirigeixen la seva atenció i respecte als quals es genera un espai virtual propi, seguit per una pluralitat d'internautes.

A la xarxa d'Internet conflueixen, amb caràcter general, els **nivells d'activitat informativa** següents:

1) Els mitjans de comunicació social tradicionals, escrits o audiovisuals, tendeixen a **complementar el seu suport** de difusió tradicional amb el suport virtual determinat per la xarxa d'Internet.

Els diaris o les revistes d'actualitat obren les seves pròpies edicions a la xarxa, i fins i tot les cadenes de ràdio o televisió alternen les seves emissions per mitjà de les ones, el satèl·lit o el cable amb l'emissió mitjançant la xarxa d'Internet –tots ells, a més, solen tenir un web corporatiu amb continguts addicionals que completen l'accés a la informació o la programació pròpies.

Volem destacar dos aspectes d'aquesta política d'expansió, entre altres de possibles:

a) L'avantatge de la xarxa d'Internet per als mitjans de comunicació social escrita és clar: davant una edició impresa amb una periodicitat i una caducitat precises –diària, setmanal, mensual etc.–, la seva **presència** per mitjà de la xarxa d'Internet és **contínua** i els permet informar **en temps real**. La incorporació de l'edició impresa al web corporatiu permet, així mateix, llegir una informació i unes opinions que, en teoria, passen pel cap més reposades.

b) Els webs corporatius, a més d'oferir un accés a les edicions escrites o a la programació de les cadenes audiovisuals, inclouen **continguts addicionals**: publicitaris, entreteniment, arxius informatius, temes i fòrums de debat, pàgines temàtiques amb documentació addicional, etc.

2) Es creen també revistes, butlletins o diaris virtuals la difusió dels quals es redueix **exclusivament a la xarxa d'Internet** –poden ser gratuïts o d'accés previ pagament, i inscriure's com a projectes dedicats a la informació general o a la informació temàtica. Normalment, s'orienten cap a la creació d'espais de debat i discussió amb els seus lectors.

3) S'evidencia un sensible avenç de la presència de webs institucionals³, mitjançant els quals els ens públics internacionals i nacionals de qualsevol nivell –diferenciats pel seu àmbit geogràfic o per les seves competències– ofereixen **informació útil per als ciutadans**.

Aquest tipus de portals, progressivament, tendeixen a oferir informació sobre l'estat d'expedients administratius i a facilitar la solució de tràmits administratius per via telemàtica –sobretot, les administracions públiques nacionals a tots els nivells.

4) De la **societat civil**, a més, es poden derivar iniciatives que utilitzin la xarxa d'Internet per a oferir informació que els interessi transmetre, i per a divulgar i que es debatin les seves pròpies posicions davant dels assumptes públics específics integrats en el seu àmbit d'acció:

a) Les persones jurídiques sense finalitat de lucre mantenen portals a la xarxa d'Internet amb la voluntat de cobrir tots els aspectes de la seva activitat: informativa, reivindicativa i/o divulgativa.

b) Juntament amb elles, sorgeixen de manera espontània o fundades en moviments de base preexistents –operant o no juntament amb organitzacions no governamentals– moviments o xarxes⁴ que es plantegen el territori virtual com un espai idoni per a alimentar els seus propòsits, globals o locals i també per a autoorganitzar-se. Les seves accions, emperò, poden no limitar-se a l'espai virtual, sinó per mitjà seu permetre la convocatòria d'actes de mobilització al terreny de la realitat física.

Respecte a aquest tema, Giussani (2002) planteja que:

"La red disminuye la jerarquía y redistribuye el poder de comunicación. Cada vez hay más hechos e informaciones que circulan sin la mediación de un periodista [...]."

B. Giussani (2002, pàg. 55)

Web corporatiu

El web corporatiu d'una banda, potencia qualsevol dels angles de l'activitat empresarial de l'empresa informativa i, de l'altra, obre vies interactives a partir de les quals l'usuari pot aprofundir en els seus coneixements sobre assumptes públics d'interès i donar la seva opinió –per tant, pot incloure temes de drets humans.

⁽³⁾La millora d'aquests serveis pot ser una aportació molt positiva a la pràctica per a augmentar les possibilitats d'accés a la informació administrativa.

Exemples

Sindicats o organitzacions no governamentals.

⁽⁴⁾Aquests moviments o xarxes es poden expandir de manera transfronterera i/o crear aliances amb moviments o xarxes amb què comparteixin objectius parcialment.

Lectura complementària

B. Giussani (2002). "La revolución digital". A: I. Ramonet (ed.) (2002). *La post-television*. Barcelona: Icaria.

La xarxa d'Internet, per tant, incrementa de manera exponencial les disponibilitats d'informació i idees per a qualsevol persona que hi tingui accés, i fomenta el paper actiu al flux circulant per mitjà de les pròpies aportacions en forma d'informacions i opinions.

Podem concloure aquest subapartat preguntant-nos en quina mesura és cert que

"[...] todos somos conscientes de que esta multiplicación de los medios, esta explosión electrónica, nos coloca ante una total sobrecarga de información."

B. Giussani (2002, pàg. 55)

4.2. Continguts informatius en la xarxa d'Internet i drets humans

És necessari apreciar dos arguments que la realitat de la xarxa d'Internet ens mostra.

1) La xarxa d'Internet **potencia la disponibilitat** per part d'aquells ciutadans que hi poden accedir de la informació i les idees dedicades a la promoció i els drets humans.

Entre els vectors que incideixen en la multiplicació material de la informació disponible es troben:

a) Les edicions digitals i portals dels **mitjans de comunicació social** que poden crear espais i fòrums especialitzats en assumptes relacionats amb els drets humans.

b) Les **organitzacions internacionals** amb competències en matèries de drets humans que poden informar de les activitats dels seus òrgans, per mitjà del seu web institucional, promocionar les seves campanyes internacionals o bé donar accés als documents dels seus òrgans –fins i tot per mitjà de la generació de bases de dades.

c) Si, en general, els **portals institucionals nacionals** poden informar el ciutadà de quins són els seus drets i les seves llibertats, resulta rellevant tant la informació com l'accessibilitat a la denúncia personal que puguin oferir els webs d'aquelles institucions públiques les competències de les quals es relacionin amb els drets humans –per exemple, la figura molt estesa en els estats democràtics del defensor del poble.

Exemples

L'ONU, l'OIT o el Consell d'Europa.

d) Les **organitzacions no governamentals** o els **moviments i xarxes cívi-ques** utilitzen l'espai virtual per a informar de les seves activitats i divulgar les seves campanyes, oferir els seus documents i crear enllaços amb documents de tercers, crear fòrums de debat i d'assessorament, i també facilitar línies directes de denúncia per a situacions de violació de drets humans.

2) No obstant això, es poden plantejar molts **matisos entorn de l'apreciació positiva** general que mereix aquest fet inqüestionable, i que, en suma, poden ser els mateixos que permeten introduir certes objeccions al funcionament de la mateixa xarxa d'Internet.

a) Des del prisma dels **continguts**, la qualitat i objectivitat de la informació transmesa, el que inclouria tant aspectes tècnics i jurídics com ideològics.

La repetició paral·lela de continguts o l'excés d'informació són factors que poden redundar en un coneixement inadequat o fins i tot a la desinformació.

b) Des del prisma de l'**accessibilitat de la informació**. Més enllà d'aspectes econòmics i d'infraestructura que condicionen l'accés a la xarxa d'Internet de milions de persones, els problemes lingüístics i de formació de l'usuari poden ser una condició perquè pugui accedir a certs nivells d'informació sobre drets humans.

De manera que podria prendre la idea que és una informació accessible només a professionals i militants dels drets humans, i no al públic del planeta en general.

A més, el funcionament de la xarxa d'Internet presenta alguns aspectes que repercuteixen en l'àmbit dels drets humans i que es poden resumir esquemàticament en dos **problemes essencials**.

1) El respecte de la confidencialitat de les comunicacions, les dades personals i la propietat intel·lectual.

2) La proliferació de continguts que afecten els drets i les llibertats de grups humans desprotegits tan sensibles com puguin ser els menors o bé col·lectius socials diferenciats.

La preocupació dels estats –i de les organitzacions internacionals– cap a aquestes qüestions obre la tendència a la **intervenció normativa** en aquestes matèries. El que contrasta amb el fet que la gestió transnacional de les adreces del Protocol d'Internet (Protocol IP), l'assignació de números de protocol d'Internet i el sistema de noms de domini es trobi bàsicament en l'àmbit privat.

Exemple

Com a il·lustració es pot esmentar el web de la Xarxa ECPAT International (*End Child Prostitution, Child Pornography, and Trafficking of Children for Sexual Purposes*).

Exemples

La pornografia infantil o les manifestacions de racisme i xenofòbia contra minories ètniques.

A la pràctica, aquesta coregulació de la xarxa d'Internet no sembla qüestionada per una intervenció estatal creixent –almenys pel que es desprèn de les decisions jurídiques de la majoria d'estats.

La raó és que, en general, aquesta intervenció només s'ajusta, en la majoria de supòsits, als paràmetres fixats per Bill Smith (2000).

- De moment, els estats s'han limitat a legislar en àrees i àmbits normatius on hi havia consens.
- S'ha legislat considerant la capacitat del sector privat –per mitjà de les seves pràctiques o de la tecnologia– de solucionar per si mateixa els problemes existents i s'ha aplicat el criteri de la mínima intervenció.

Davant la necessitat indubtable que el dret respongui a certes pràctiques presents en la xarxa d'Internet per ser oposades al respecte degut als drets humans, també aquí es planteja la qüestió d'assegurar una **responsabilitat ètica** entre els usuaris que plantegi, així mateix, aspectes relatius als drets humans.

Ara bé, els aspectes per a considerar, de diversa índole i amplitud, han de tenir present que l'especificitat tècnica del funcionament de la xarxa d'Internet és un condicionant rellevant amb vista a la fixació de **paràmetres de conducta**. En aquest sentit, Prats (2004) planteja l'afirmació següent:

"Es evidente que las normas tradicionales de conducta no son aplicables a este nuevo medio en que los códigos éticos están en proceso de desarrollo."

E. Prats (2004, pàg. 52)

Lectura complementària

B. L. Smith (2000). "The Third Industrial Revolution: Law and Policy for the Internet". *Collected Courses of the Academy of International Law* (núm. 282, pàg. 397).

Resum

Els mitjans de comunicació social tenen la responsabilitat social d'aportar informació adequada a la societat; això els atorga un **estatut jurídic privilegiat** conforme a la majoria d'ordenaments jurídics i una protecció especial dels seus professionals a l'exercici de la seva llibertat d'expressió i d'opinió.

L'ordenament jurídic dels estats, a més de tenir l'obligació positiva de crear un marc adequat perquè es cobreixi la necessitat social d'informació, introdueix una sèrie de **límits** a l'actuació dels mitjans de comunicació social que es relacionen amb la possibilitat que els professionals de la informació puguin realitzar intrusions il·legítimes en els drets i llibertats de tercers. Es tendeix a establir límits davant el dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge, i també el dret a un procés just.

Per tal de prevenir conductes oposades al dret i, en general, perquè els mitjans de comunicació social siguin genèricament respectuosos amb valors com el de la dignitat humana durant els processos informatius, l'**autoregulació** s'ha convertit en un instrument potencial que s'ha anat desenvolupant en les últimes dècades.

L'apel·lació a uns **principis ètics** de la professió i la creació d'unes **regles deontològiques** –no sense problemes o controvèrsies– hauria de ser suficient per a restringir les friccions entre la llibertat d'informació i els drets i les llibertats de tercers.

La funció social de la informació demana dels mitjans de comunicació social, particularment en els estats democràtics, un compromís amb la promoció i la protecció dels **drets humans**, que s'ha de concretar, en la inclusió d'informacions i opinions dirigides tant al foment dels drets humans com a la informació i denúncia de les seves violacions.

La cobertura adequada d'esdeveniments relacionats amb els drets humans presenta certes dificultats vinculades a factors estructurals, polítics i tècnics dels mitjans de comunicació social que, sense posar en dubte la seva responsabilitat social, sí que poden qüestionar a la pràctica l'efectivitat real de la seva contribució.

Finalment, la **xarxa d'Internet** introdueix factors rellevants en els processos informatius relatius als drets humans.

D'una banda, perquè la difusió d'informacions i opinions en la matèria no queda reduïda a l'acció unidireccional dels mitjans de comunicació social, sinó que inclou una pluralitat d'actors implicats en l'acció promotora i protectora dels drets humans.

D'altra banda, perquè l'espai virtual presenta, quant a la seva utilització, determinades especificitats que generen problemes diferenciats pel que fa a la intromissió en els drets i les llibertats de les persones, que, a causa de la relativa joventut de la xarxa d'Internet, tant el dret com la deontologia no han abordat de manera significativa.

Activitats

1. Busqueu, elegiu i arxiveu una notícia escrita o transmesa audiovisualment a objecte donar una informació relativa a la protecció dels drets humans, la qual s'informi sobre assumptes relacionats amb la justícia o la vida d'un
2. Analitzeu la idoneïtat de la cobertura informativa i assenyalau els problemes que s'evidencien, d'acord amb els conceptes treballats en aquest mòdul didàctic. podeu consultar qualsevol codi deontològic que cregueu oportú i podeu complementària concorde per a disposar d'una informació prèvia més completa.
3. Redacteu aquesta anàlisi crítica o prepareu-ne l'exposició oral de manera això, utilitzeu la informació complementària que heu recollit prèviament.

Exercicis d'autoavaluació

Questionari d'elecció múltiple (trieu l'opció correcta)

1. L'autoregulació...
 - a) es realitza per mitjà d'instruments jurídics proposats pels professionals i adoptats per les autoritats públiques.
 - b) representa l'adopció d'instruments d'autoregulació dirigits en exclusiva a fer efectius els límits legals de la llibertat de difondre informació.
 - c) comporta l'adopció d'instruments d'autoregulació que disposen pautes ètiques o deontològiques que poden ser més exigents que la mateixa legislació.
 - d) ha de tenir uns instruments que comportin l'acceptació formal de l'autoritat.
2. La informació és una necessitat social en una societat democràtica, particularment perquè...
 - a) és un instrument d'adoctrinament polític pluralista.
 - b) permet bàsicament entretenir l'opinió pública.
 - c) ofereix a l'individu informació útil per a progressar laboralment.
 - d) facilita l'educació i la formació.
3. Quina d'aquestes activitats no compleix, en principi, una funció informativa?
 - a) La difusió d'un anunci publicitari.
 - b) Un debat polític transmès per televisió.
 - c) La transmissió d'una notícia sobre un atemptat terrorista.
 - d) Un concurs sobre paraules creuades.
4. Per a oferir una cobertura al més adequada possible, una notícia relativa a la violació de drets humans (seleccioneu la resposta **menys idònia**)...
 - a) no s'ha de limitar a explicar els fets de manera objectiva i imparcial.
 - b) ha d'incloure explicacions sobre el context en el qual es produeixen els fets esmentats per a comprendre'ls millor.
 - c) ha d'excloure qualsevol informació sobre els aspectes jurídics de la notícia.
 - d) pot incloure opinions de testimonis o del mateix redactor de la notícia sobre els fets.
5. Quin d'aquests factors pot influir més perquè s'ofereixi una cobertura informativa inadequada en matèria de drets humans?
 - a) Diversificar les fonts informatives.

- b) Optar per restringir les imatges cruels disponibles.
- c) Conèixer l'actitud oficial de les autoritats estatals sobre la situació.
- d) Basar la redacció de la notícia exclusivament en els teletips d'una agència de notícies internacional.
6. Sobre la necessitat del coneixement del dret quan s'informa sobre una notícia relativa a la vulneració de drets humans, és correcte afirmar...
- a) que no és important informativament parlant explicar que un estat està obligat per una norma jurídica en matèria de drets humans que no l'obliga.
- b) que tota situació de fet en matèria de drets humans implica una valoració i qualificació des del prisma del dret.
- c) que la informació incorrecta sobre els aspectes jurídics no pot generar impressions equivocades segons l'opinió pública.
- d) que encara que sigui necessari conèixer les claus jurídiques no s'han d'incloure elements jurídics dins d'una notícia relativa a una situació de fet.
7. Quina d'aquestes afirmacions caracteritzaria millor la informació circulant en una societat democràtica en matèria de drets humans?
- a) La informació oferta és tan neutral que els mitjans de comunicació social s'abstenen de manera sistemàtica d'incloure missatges dirigits a sensibilitzar l'opinió pública.
- b) A la pràctica, se circumscriu les situacions internacionals en els mitjans de comunicació social.
- c) Inclou sempre els aspectes contextuals necessaris.
- d) La situació de crisi global en un estat determinat és una part més de la informació general oferta sobre la situació, però no la principal.
8. Amb relació a la víctima d'un accident de tràfic...
- a) és acceptable responsabilitzar-la de l'accident sense contrastar la informació.
- b) és acceptable oferir-ne primers plans quan està ferida.
- c) és acceptable filmar-la quan es troba nua a la cuneta.
- d) Cap de les anteriors actituds de l'informador no sembla *a priori* deontològicament acceptable.
9. Sobre el dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge es pot dir...
- a) que és un dret reconegut només als personatges públics.
- b) que el marge de crítica admissible sol ser més ample respecte de persones amb més notorietat pública que a les que no en tenen referent al seu perfil públic.
- c) que no és un dret jurídicament reconegut i tutelat.
- d) que les persones que habitualment apareixen en els mitjans de comunicació socials no tenen reconegut aquest dret.
10. Des del prisma informatiu es pot dir que la xarxa d'Internet...
- a) és oberta, però a la pràctica no l'empren els mitjans de comunicació social tradicionals, escrits o audiovisuals.
- b) facilita tècnicament una participació més plural en els debats sobre assumptes públics.
- c) no pot ni és utilitzada per les institucions públiques.
- d) Cap de les afirmacions anteriors no és certa.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c)
2. d)
3. d)
4. c)
5. d)
6. b)
7. d)
8. d)
9. b)
10. b)

Glossari

autoregulació *f* Autocontrol exercit des de la mateixa professió per a assegurar que l'actuació dels professionals s'adeqüi als valors i les regles de comportament professionals que en configuren un exercici correcte.

calúnnia *f* Conducta, en general tipificada com a delictes en els codis penals, que consisteix en la imputació d'un delictes fet amb coneixement de la seva falsedat o temerari menyspreu envers la veritat.

deontologia professional *f* Conjunt de drets i obligacions, per regla general sistematitzats en codis o altres instruments d'autoregulació, que concerneixen l'exercici adequat d'una professió determinada per qui l'exerceixen.

difamació *f* Publicació o emissió d'informacions o opinions respecte d'una persona que la desacrediten en anar dirigides contra la seva bona opinió o fama.

dret a la informació *m* Dret de la persona a rebre i a exigir jurídicament una informació completa i objectiva –i, per tant, veraç.

dret de la informació *m* Conjunt de normes jurídiques que, dins d'un ordenament jurídic sigui nacional o internacional, té com a objecte regular els processos informatius i fer que la informació circulant sigui adequada efectivament.

entreteniment *m* Activitats dirigides a permetre que les persones gaudeixin dels seus períodes de temps lliure o de lleure.

ètica professional *f* Conjunt de principis d'acció moral, que orienten l'exercici de l'activitat professional cap al bé que es persegueix, identificant quin tipus de serveis s'ofereixen, com s'han d'executar i al servei de qui es presten.

facultat jurídica *f* Capacitat atorgada per l'ordenament jurídic per a fer o deixar de fer alguna cosa.

injúria *f* Conducta, en general tipificada com a delictes en els codis penals, que consisteix en la realització d'actes o en la manifestació d'expressions que lesionen la dignitat d'una altra persona, menyscabant la seva fama o atemptant contra la seva pròpia estimació.

instruments d'autoregulació *m* Diferents tipologies de documents, ètics o deontològics, que plasmen la voluntat d'autoregulació d'un col·lectiu professional i també els mecanismes de control interns dirigits a supervisar el seu compliment efectiu.

intervenció estatal *f* Actuació de l'estat exercint les seves competències respecte a qualsevol sector de la vida social per tal de salvaguardar l'interès general.

llenguatge oficial *m* Terminologia utilitzada per les autoritats públiques.

llibertat d'informació *f* Dret de la persona humana a buscar, rebre i difondre informació i idees, sense limitació de fronteres.

mitjans de comunicació social *m* Si genèricament es poden definir com "las instituciones y formas [i, en conseqüència, els diversos suports existents] en que se transmiten y reciben las ideas, la información y las actitudes" (R. Williams, (1978, pàg. 15), els mitjans de comunicació social són el conjunt de diferents unitats institucionalitzades, en el marc del sistema capitalista en general empreses periodístiques o informatives, que es dediquen a transmetre aquestes idees, informació i actituds de manera professionalment i tècnicament organitzades a nombrosos sectors de la població o la societat en el seu conjunt –per la qual cosa, es poden denominar en bona mesura també mitjans de comunicació de masses.

obligacions positives *f* Obligacions de fer que incumbeixen l'estat i que, amb relació als drets humans, deriven del deure de les autoritats públiques d'adoptar mesures jurídiques i de qualsevol altra índole destinades a assegurar el plaer efectiu dels drets i les llibertats reconeguts a tota persona sota la seva jurisdicció.

posició jurídica *f* Conjunt de drets i obligacions atorgades per l'ordenament jurídic a un subjecte de dret.

postulat juridicopolític *m* Directriu de política normativa derivada d'una proposta jurídica o doctrina específica l'objecte de la qual és definir els principis d'acord amb els quals s'ha de regular jurídicament un sector de la realitat social.

procés comunicatiu *m* Conjunt d'accions que conformen la interacció mitjançant la qual els seus actors es posen en contacte per mitjà de qualsevol dels mitjans de comunicació disponibles.

propaganda política *f* Activitat desplegada, mitjançant l'exalçament d'una idea, persona o grup polítics, o bé de les seves conductes i/o hipotètics èxits, amb l'objectiu de reforçar la seva penetració i influència en la societat, i també per a atreure adeptes o votants.

publicitat *f* Notícies o anuncis de caràcter comercial destinats a servir de reclam o promocionar determinats productes o serveis.

Tribunal Europeu de Drets Humans *m* Òrgan judicial previst en el Conveni europeu de drets humans, amb competència contenciosa respecte a demandes presentades contra un estat que formi part del tractat internacional esmentat per un altre estat o estats que en formin part o per persones físiques o jurídiques sota la seva jurisdicció que es puguin considerar hipotètiques víctimes de la violació de les disposicions del Conveni europeu de drets humans i també amb competència per a emetre consultives a instàncies de qualsevol estat que en formi part.

valors socials *m* Principis axiològics predominants en una societat humana específica.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

- Alsius, S.** (1999). *Codis ètics del periodisme televisiu*. Barcelona: Pòrtic.
- Aznar, H.** (1999). *Ética y periodismo. Códigos, estatutos y otros documento de autorregulación*. Barcelona: Paidós.
- Aznar, H.** (2005). *Ética de los medios de comunicación y nuevos retos sociales. Códigos y recomendaciones para los medios*. Barcelona: Paidós.
- Blázquez, N.** (2002). *La nueva ética de los medios de comunicación. Problemas y dilemas de los informadores*. Madrid: BAC.
- Bonete, E.** (ed.) (1999). *Ética de la comunicación audiovisual*. Madrid: Tecnos.
- Comisión Internacional para el Estudio de los Problemas de la Comunicación** (1980). *Un solo mundo, voces múltiples*. Informe de la CIPPC (Informe McBride). Mèxic: Fondo Económico/Unesco.
- Prats, E.** (coord.) (2004). *Ética de la información*. Barcelona: Editorial UOC.
- Suárez Villegas** (2001). *Principios de ética profesional*. Madrid: Tecnos.
- Villagrasa Alcaide, C.** (coord.). *Nuevas Tecnologías de la Información y Derechos Humanos*. Barcelona: CEDECS/Fundació Internacional Olof Palme.

Bibliografia complementària

- Aznar, H.** (2005). *Comunicación responsable* (2a. edició). Barcelona: Ariel.
- Bañón, A.** (1996). *Racismo, discurso periodístico y didáctica de la lengua*. Almería: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Almería.
- Blázquez N.** (2002). "Información sobre violencia y terrorismo". A: J. A Agejas; F. J. Serrano (comp.). *Ética de la comunicación y la información* (pàg. 193-216). Barcelona: Ariel.
- Bordieu, P.** (1997). *Sobre la televisión*. Barcelona: Anagrama.
- Calero, J. M.; Ronda, J.** (2000). *Manual de periodismo judicial*. Sevilla: Universidad de Sevilla.
- Castells, M.** (2001). *La galaxia Internet. Reflexiones sobre Internet, empresa y sociedad*. Barcelona: Plaza y Janés.
- Codina, M.** (comp.) (2001). *De la ética desprotegida. Ensayos sobre deontología de la comunicación*. Pamplona: EUNSA.
- Fundación Víctimas del Terrorismo** (2003). *Terrorismo, víctimas y medios de comunicación*. Madrid: FVT.
- Instituto de la Mujer** (1990). *La mujer en la publicidad*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- International Council on Human Rights Policy** (2002). *Journalism, media and challenge of human rights reporting* [document en línia] <http://www.ichrp.org/paper_files/106_p_01.pdf>
- Instituto Oficial de Radio y Televisión** (2002). *Mujer, cia y medios de comunicación*. Madrid: IORTV.
- Latorre, V.** (2002). *Función jurisdiccional y juicios paralelos*. Madrid: Civitas.
- López Díez, P.** (2001). *Representación de género en los informativos de radio y televisión*. Madrid: IORTV.
- López Talavera, M. M.** (2002). "La información sobre el dolor humano. Del morbo al respeto". A: J. A. Agejas; F. J. Serrano (comp.). *Ética de la comunicación y la información* (pàg. 177-192). Barcelona: Ariel.
- Mariño Menéndez F. M.; Fernández Liesa, C. R.** (ed.) (2001). *Minorías y medios de comunicación. Código deontológico*. Madrid: U. Carlos III/BOE.

Pérez de Tudela, C. (1994). *La información en las catástrofes*. Madrid: Mapfre.

Ramonet, I. (1998). *La tiranía de la comunicación*. Madrid: Debate.

Ramonet, I. (ed.) (2002). *La post-television*. Barcelona: Icaria.

Rodrigo Alsina, M. (1991). *Los medios de comunicación ante el terrorismo*. Barcelona: Icaria.

Ruiz, C. (2003). *Ética de la audiencia. Reflexión ética sobre el principio jurídico de libertad de información*. Bilbao: Grafite ediciones.

Soria, C. (1991). *La hora de la ética informativa*. Barcelona: Mitre.

Van Dijk, T. (1997). *Racismo y análisis crítico de los medios*. Barcelona: Paidós.

Adreces de la xarxa d'Internet (selecció bàsica sobre informació deontològica)

Col·legi de Periodistes de Catalunya: <<http://www.periodistes.org/home.php>>

Col·legi de Periodistes de Galícia: <<http://www.xornalistas.com/>>

Consell d'Europa: Website Media Division <http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/media/>

Observatori Audiovisual Europeu: <<http://www.obs.coe.int/index.html.en>>

Consell Audiovisual de Catalunya (CAC): <<http://www.audiovisualcat.net/home/box0esp.html>> (enllaços amb altres òrgans similars: <<http://www.audiovisualcat.net/box53esp.html>>).

Pressnet: <<http://www.pressnetweb.com>>

Xarxa de Periodistes Internacionals: <http://www.ijnnet.org/FE_Article/CodeEthicsList.asp?UILang=3>

Unesco - Observatori de la Societat de la Informació: <<http://portal.unesco.org>>

